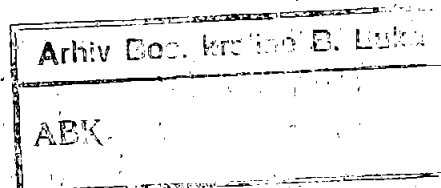

ARHIV BOSANSKE KRAJINE

BANJA LUKA

Zbirka memoarske građe.-

JAKŠIĆ MIHAJLO :

SJEĆANJA NA PORODICU I RAZVOJ ŠTAMPARSTVA U BANJOJ LUCI

Loza Jakšića potiče iz Foče, odnosno iz dijela grada koji se naziva Čedor Mahala. Po predanju, porodica se nekada prezivala Jovičić. Rod Jakšića bio je brojčane dosta velik, a dobio je ime po Jakši. Naime, po ovom Jakši jedna se grana prezivala Jakšići da bi se razlikovala od brojnih porodica Jovičića. U svemu ovome treba imati u vidu da su sve porodice bez obzira na brojnost živjele u okvirima porodičnih zadruga.

Moj djed Todor bavio se trgovinom. Ubili su ga pljačkaši oko 1860. godine kada je išao u pravcu Sjenice radi kupovine vune. Brigu o porodici preuzela je tada baka Joka. U braku su stekli više djece: Dimitrije-Dinšo, Ana, Jakov i još dvije kćerke koje su rano umrle.

Moj otac Dinšo (Foča 1857 - Sarajevo 1910) nastavio je očev posao baveći se trgovinom. Međutim, za trgovačke poslove nije bio dorastao. Pošto je ekonomski krahirao, bavio se terzijskim zanatom. Neko vrijeme radio je i kao niži činovnik na vršenju procjene poreza po selima.

Sa mojem majkom Katom Zečević (umrla 1943. god. u Tuzli) otac je stekao brojnu porodicu: Todor-Todo (1881-1952), Vučko (1883-1927), Miloš (1886-1947), Muhajlo (1880, umrom kao dijete), Vlado (1890-1971), Stevan (1893), Joka (1896-8. juna 1976) i ja, Mihajlo (1900).

Početkom maja 1910. godine porodica se preselila u Tuzlu. Prvobitno je bilo planirano da se preselimo u

Sarajevo, ali je dr Risto Jeremić, koji je u Tuzli imao svoj sanatorij, nagovorio braću da dođu u Tuzlu gdje u to vrijeme nije bilo neke solidnije krojačke radnje. Braća Todor, Vuko, Vlado i Stevan bili su krojači, a Miloš obućar. Za krojački rad u Foči nije bilo nikakvih perspektiva jer je bilo tako malo posla da se za brojnu porodicu jedva sastavljalo kraj s krajem. Iz ovih ekonomskih razloga porodica je bila i prisiljena da se seli iz Foče. Kad smo došli u Tuzlu, Miloš je promijenio profesiju; otišao je za službenika u Bolesničku blagajnu. Na ovo njegovo opredjeljenje imao je izravan uticaj Sreto Jakšić.

Ana se udala za Vasilija Hadživukovića u Foči. Isto tako, u Foči je ostala i moja sestra Joka, koja se udala u porodicu Jeremić (smaha dr Tade Jeremića).

Očev brat Jakov ženio se dva puta. Prva mu je žena bila iz porodice Kandića. S njom je imao sina Niku. Poslije smrti žene oženio se sa Stakom Sokolović. S njom je stekao četvoro djece: Lako (umro 1948), Radojka (udata Jagličić), Saja (udata Kočović) i Sofija-Sofa (udata Niković). Jakov se sa svojom porodicom odselio u Kalinovik 1905.

Očev najbliži rođak DJORDJO JAKŠIĆ (umro oko 1913. god.) imao je u braku također četvoro djece: Sreto, Jovo, Staka i Mara. SRETU i JOVU JAKŠIĆA spominjem jer su oni imali istaknutu ulogu u sindikalnom pokretu. Međutim, bliže podatke o porodici može dati Zdravko Jakšić, sin Srete (njegova je adresa: Z.J., Beograd, Ruzveltova br. 25.-).

SRETO JAKŠIĆ otišao je iz Foče mnogo ranije nego naša porodica. Završio je dva ili tri razreda tadašnje realne gimnazije. Prekinuo je školovanje i otišao na tipografski zanat. Koliko je meni poznato, Sreto je rođen negdje oko 1887. godine, a Jovo oko 1893. godine. Za razliku od svog brata, JOVO JAKŠIĆ je završio samo osnovnu školu. Od rane mladosti odlikovao se izuzetnom bistrinom. Stalno je nešto čitao i tako se samobrazovao. Skoro da i nije bilo knjige koja mu je došla u ruke da je nije pročitao. Jovo je bio između dva rata sekretar Radničke komore za BiH.

No, da se vratim na našu porodicu. Naš otac u Tuzli nije radio. Porodicu su izdržavala braća. U početku ra-

dili su u kompaniji sa nekim Jovićem, ali su već 1911. godine osnovali porodičnu krojačku radnju "Braća Jakšić". U međuvremenu otac se razbolio. Prebačen je u sarajevsku bolnicu. Tamo je na operaciji i umro 28. avgusta 1910. godine.

Sa porodicom Jeremić u ~~Tuzli~~^{Poči} bili smo bliski susjedi. Postali smo još bliži kada se sestra Joka 1914. godine udala za Tanasija-Tanu Jeremića, vlasnika Pilane u Foči. Te će se veze održavati i u Foči, i u Tuzli i u Banjoj Luci, gdje je službovao dr Tođe Jeremić.

Godine 1914. u Doboju odlazi moj brat Vuko i tu otvara krojačku radnju, koja je bila zajedničko vlasništvo porodice. Kao i u Tuzli, firma je nosila naziv "Braća Jakšić". Vuko se te godine oženio sa Jelenom Blagojević, kćerkom opančara. Ovaj odlazak Vuke u Doboju spominjem jer su se on i njegova radnja nalazili na tapetu SUDSKOG PROCESA "VELE-IZDAJNICIMA" U SARAJEVSKOM ATENTATU NA PRIJESTOLONASLJEDNIKA FERDINANDA. Moj brat Vuko bio je po liniji Sokola poznanik sa MIŠKOM JOVANOVIĆEM, koji je u februaru 1915. godine objeđen u Sarajevu zbog učešća u Sarajevskom atentatu. Vuko i Miško Jovanović bili su ne samo dobri poznanici, nego i prijatelji. Zbog toga je Miško po silasku iz voza iz pravca Bos. Broda došao u bratovu krojačku radnju noseći jednu kutiju od šećera u kojoj su bili pištolji sa municijom i bombe. Svo je to oružje bilo namijenjeno za izvođenje atentata.

Pošto moga brata Vuke nije bilo u radnji, zamolio je šegrtu TODORA RADIĆA da negdje pohrani ovaj paket do polaska voza za Sarajevo. Paket je bio težak, ali šegrt nije ništa pitao, već je paket stavio na neko mjesto u radnji. Razumije se da ovaj zahtjev nije mogao odbiti jer je znao da se radi o prijatelju njegovog majstora. Pred polazak voza za Sarajevo Miško Jovanović je došao po paket. Težak paket skinut je sa jedne rafe i odnesen.

Miško Jovanović slonio je paket u radnju Vuke radi svake sigurnosti. Bojao se da ga nosi, odnosno drži kod sebe u jednom većem vremenskom intervalu do polaska voza. Osim toga, tako težak paket mogao je biti sumnjiv policijskim vlastima.

Odmah neposredno poslije atentata Vuku su uhapsili i stražarno sproveli u Sarajevo kao veleizdajnika. Neko je sigurno rekao da je oružje bilo izvjesno vrijeme bilo sklonjeno u krojačkoj radnji "Braća Jakšić". Međutim, na sudskom pretresu i Miško Jovanović i šegrt Todor Radić dali su izjave da nije bio u radnji kad je paket sa oružjem donesen i da nikako nije mogao znati šta se u njemu nalazi. To ga je spasilo, ali ^{nije} bio oslobođen od odgovornosti. Stražarno su ga sproveli u Tuzlu, ali ga tuzlanska upravna i policijska vlast nisu htjeli primiti. Smatrali su da je opasno da se u Tuzli nalazi jedno takvo lice koje je čak samo po spomenu vezano za atentat. Tada su ga policijski sproveli u Počn, mjesto rođenja.

U to je vrijeme u Poči, na ćupriji na Drini, streljano nekoliko najvidjenijih Srba, a drugi vidjeniji Srbi bili su zatvoreni i odvedeni u logor u Aradu. Austrijske vlasti vršile su tada teror nad Srbima. Iz cijele BiH vidjeniji Srbi sprovedeni su u razne logore, a najviše u Arad u Rumuniji. Tako je i Vuko Jakšić bio odmah otpremljen u Arad. Kada je Rumunija ušla u rat na strani Antante, mnoge su prisilno mobilisali i odmah bacili na front. Sa rumunskog bojišta ubrzo su ga prebacili na italijanski front. Tu je bio ranjen i zarobljen od Italijana. Opet se našao u logoru. Međutim, pred kraj rata, kada je obrazovana u Italiji JUGOSLOVENSKA LEGIJA pod komandom Ljudevita Pivka, Vuko Jakšić je ušao u ovu jedinicu. Malo kasnije, pred sam završetak rata, italijanske vlasti razoružale su Jugoslovensku legiju i njene vojnike smjestili u logore. Vuko se tako našao u logoru SULLMONA, negdje u blizini Rima. Tu je ostao oko godinu dana, ma da se rat već završio. Iz logora je uspio pobjeći. U Bariju se ukrcao u neki brod kao slijepi putnik. Tako je i došao u Jugoslaviju. Sve te životne peripetije narušile su njegovo zdravlje, tako da je umro 1927. godine u Tuzli. Do svoje smrti u novembru mjesecu radio je u porodičnoj krojačkoj radnji. Zaboravio sam spomenuti da je krojačka radnja "Braća Jakšić" u Doboju zatvorena poslije hapšenja Vuke 1914. godine.

Ja sam u Tuzli pohađao Trgovačku školu. Završio

Sam treći razred 1914.godine. Pošto su škole zbog rata bile zatvorene pauzirao sam cijelu školsku godinu očekujući da ću je nastaviti. Kada ni iduće školske godine škola nije nastavljala sa radom, otišao sam u knjižaru Jovana Petrovića. Tu sam tri ratne godine naukovao i ostao još neko vrijeme kao kalfa.

U Zagreb sam otišao 1920.godine i radio u knjižari Stjepana Kugli-a. Naredne godine otišao sam na odsluženje kadroveskog roka. Služio sam u Sarajevu, gdje sam ostao do juna 1923.godine. Po demobilizaciji otišao sam u Beograd i radio u knjižari "Napredak", koja je bila vlasništvo Švarca. Ovdje sam ostao godinu dana i ponovo se vratio u Zagreb, gdje se ponovo zapošljavao kod Kugli-a. Vlasnik je cijenio moj rad i postavio me za poslovođu odeljenja za domaću književnost. Ne treba spominjati da mi se posao veoma svidio jer je omogućavao da proširujem svoje vidike.

Početkom 1928.godine otvorili smo u Tuzli knjižaru i papirnicu "Braća Jakšić". Ja sam vođio poslove u knjižari jer sam imao iskustva u radu. Kako smo nas četvorica živjeli u zajednici, a porodične potrebe bile su velike, što prihod od krojačkog zanata nisu pokrivali, zajednički smo donijeli odluku da nastavimo tradiciju porodičnog pečalarstva, odnosno da ja kao jedini stručnjak obidjem Banju Luku, Novi Sad, Beograd i Sarajevo i da ispitam mogućnost gdje bismo mogli otvoriti još jednu porodičnu knjižaru. Iz knjižarskog posla u Tuzli stekli smo iskustva, a i uočili da je knjižarski posao veoma rentabilan jer su poslovi dobro išli. Prihodi su bili sigurniji nego bavljenje krojačkim poslovima. Bilo je to 1930.godine.

Odmah po dolasku u BANJU LUKU otišao sam kod dr TOĐE JEREMIĆA, našeg porodičnog prijatelja, a i kod trgovca DJORDJA-Djoke KOLJEVIĆA. Djoku smo dobro poznavali jer je njegov polubrat Sveto Tešanović, brat po majci, živio u Tuzli. Želio sam od njih da dobijem izvorne informacije.

U razgovorima Djoko mi je odmah rekao da ne treba nigdje dalje da idem, nego da u Banjoj Luci otvorimo knjižaru. Naime, mada je u Banjoj Luci tada bilo nekoliko knjižara, niko od njih nije bio školovani knjižar. Konačno, Djoko

je bio dobar znalac trgovačkih poslova.

Spomenuo bih neke knjižare koje su tada radile u Banjoj Luci.

Knjižara i štamparija UGRENOVIĆA bila je u Gospodskoj ulici, negdje na sredini ulice sa desne strane, gledajući iz pravca tzv. Kastelovog ćoška. Kuća je bila vlasništvo Ugronovića. U prizemlju do ulice bila je knjižara i papirnica, a u stražnjem dijelu štamparija sa knjigoveznicom. U toj je kući sve do nedavno bila prodavnica tekstilne robe "Slavonija".

Knjižara ZVONIMIRA JOVIĆA bila je također u Gospodskoj ulici. Nalazila se u staroj bosanskoj kući na jevan sprat, koja je bila smještena na uglu ulice preko puta trgovačke radnje "Stričević" i prodavnice "Bata" (danas "Borovo"). Štamparija nije bila zajedno sa knjižarom. Ona se nalazila na mjestu gdje se sada nalazi montažna zgrada Robne kuće "Zenit". Smještena je bila u zgradi smještenoj između kuća Karla Salaja i Mirka Djurkovića. Objekat za štampariju namjenski je bio građen.

Štamparija DUŠANA DARDIĆA nalazila se u prizemlju Srpske štedionice. Zgrada je bila na glavnoj ulici kod današnjeg hotela "Palas" (ukoso vis a vis) na bočnoj strani tzv. Vakufske zgrade. Ova štamparija postojala je i ranije jer je bila poslije prvog svjetskog rata vlasništvo Radikalne stranke i njenog vođstva u Banjoj Luci.

Tada su imali i svoju štampariju sa kartonažom i TRAPISTI, ali samo za vlastite potrebe.

Posebne knjižare imali su LADISLAV VOLF i ALIJA GERMNOVIĆ. Volfova knjižara postojala je i za vrijeme Austro-ugarske. On je inače po struci bio knjigoveznac. Zbog toga je i imao svoju knjigoveznicu. Izdavao je i razglednice Banje Luke, ali su one bile štampane u Zagrebu. On je bio samo izdavač koji je prodavao razglednice u svojoj knjižari.

Alija Germović startovao je kao trafikant. Kao invalid imao je odobrenje da vodi trafik. Kad se ekonomski ojačao, otvorio je knjižaru.

Knjižara i papirnica MILIVOJA UZELCA otvorena je

oko 1936. godine. Već naredne godine otvorio je i štampariju. Knjižara i štamparija bile su na glavnoj ulici na uglu iza Vukovske zgrade. Tu se nekada nalazila štamparija Dardića, prije nego što je podigao štampariju koju sam već ranije spomenuo.

Konstatovao sam, dakle, da mogućnosti za otvaranje knjižare u Banjoj Luci postoje, a i perspektiva za dalji rad. Svoje utiske i uvjerenja saopštio sam braći po povratku u Tuzlu. Nije bilo potrebe da idem dalje i provjeravam mogućnosti u drugim mjestima! Svi smo bili saglasni da se otvori naša zajednička knjižara pod uobičajenim porodičnim naslovom "Braća Jakšić". Iste godine u jesen otvorili smo knjižaru preko puta Restoracije "Balkan" na početku Gospodske ulice. U Banjoj Luci kupili smo potrebnu opremu. Poslove knjižare vodio je brat, VLADO JAKŠIĆ. Ja sam iz Tuzle povremeno dolazio u Banju Luku jer sam istovremeno bio vezan i za knjižaru u Tuzli.

Knjižaru smo na ovom mjestu držali godinu dana. Kada je 1931. godine umro DUŠAN UGRENOVIĆ, kupili smo njegovu štampariju, knjižaru i papirnicu. Kada je kupovina obavljena, definitivno sam se preselio u Banju Luku jer su moja iskustva bila neophodna za organizaciju rada. Od ovog vremena povremeno sam išao u Tuzlu, gdje je knjižaru vodio brat Stevan. U krojačkoj radnji ostao je samo Todor.

Poslije kupovine Ugrenovićeve štamparije i knjižare, jedno šest mjeseci zadržali smo i našu staru knjižaru. Međutim, nije bilo potrebe da imamo dvije radnje. Zbog toga smo sve prenijeli u knjižaru bivšeg vlasnika Ugrenovića.

Po struci nisam grafičar. Ali, još kao šegrt u Tuzli moja ljubopitljivost tjerala me je da vidim kako se vrši štampanje. Tako sam već tada upoznao postupak štampanja, koji je za mene bio veoma interesantan. U Zagrebu kod Kugli-a stekao sam nova saznanja iz štamparstva. Kugli je tada imao modernu štampariju sa mašinama za slaganje. Ova iskustva bila su mi kasnije veoma dragocjena, mada to nisu bila profesionalna znanja. Dakle, preuzimanje štamparije Ugrenovića i organizovanje rada bilo mi je olakšano jer sam iz ove oblasti uspio dosta da saznam.

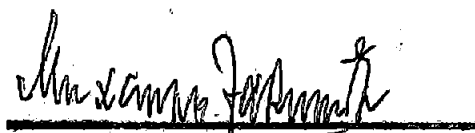
Preuzeli smo sve radnike štamparije Ugrenovića zajedno sa poslovođjom BOŠKOM KURUZOVIĆEM. Radnici su bili: VUKICA VUKIĆ (slagač), PSUTKA IVICA (slagar), MARKO ANDRIJEVIĆ (kao i prethodni, istovremeno slagar i mašinar istovremeno), ZDRAVKO JOVIĆ (slagar) itd.

Tipograf STEVO NEŠIĆ radio je kod Jovića, ali je povremeno radio i kod nas.

U ovoj štampariji štampao se list "Vrbaske novine", isprva kao nedeljni list, ali je donosio i dnevne vijesti. Štampanje ovog lista bio je unosan posao, a što je najvažnije - stalni posao. Svake godine u aprilu mjesecu održavana je licitacija za štampanje lista. Za štampanje lista bio je zainteresiran Jović sa svojom štamparijom. On je imao dvije slagalice mašine tipa "Tipograf". Budući da se kod nas slagala ručno, postojala je vjerovatnoća da ćemo na licitaciji izgubiti ovaj posao. Zbog toga smo i odlučili da kupimo slagalicu mašinu tipa "Linotip".

Linotip smo kupili u Zagrebu 1932. godine, negdje u aprilu mjesecu. Platili smo je 125.000 dinara. Međutim, bila je već rabljena. Kupili smo je od Miroslava Šolca, zastupnika berlinske firme "Mergentaler Seemašinen fabrik Berlin". Linotip je poslije završetka prvog svjetskog rata kupljen kao nov za štampanje novina HRSS u Sarajevu. Poslije je bila prebačena u Zagreb, gdje se upotrebljavala u jednoj štampariji.

14. juni 1976. godine
Banja Luka

(Mihajlo Jakšić)

(N a s t a v a k I. -)

Kada sam u "Grafičkoj reviji" našao oglas o predaji linotipa u Zagrebu, odmah sam otputovao da je vidim mašinu. Zastupniku Šolcu sam rekao da ću mu javiti da li smo se odlučili da izvršimo kupovinu. Tako smo se rastali, ali sam se vratio nazad u štampariju da bih se konsultovao sa radnikom koji je radio na linotipu. Baš zbog toga što se radilo o polovnoj mašini trebalo je utvrditi njenu ispravnost. Radilo se, ipak, o većoj novčanoj investiciji i trebalo je utvrditi tehničku ispravnost. Zbog toga sam i zamolio Vladu Lasića, radnika na ovom linotipu, da mi iskreno kaže svoje mišljenje. Od njega sam dobio obavještenje da je na linotipu radio od samog početka, odnosno od vremena kada je ona kao nova uvezena počela da radi u Sarajevu pa sve do tada u Zagrebu. O tehničkoj ispravnosti dao je obavještenje da je ona sasvim dobra, a ako se odlučimo da je kupimo ne bi trebalo nikoga drugoga tražiti za demontažu i ponovnu montažu u Banjoj Luci jer on tako dobro poznaje linotip da bi te poslove mogao i sam obaviti. To mi je obavještenje bilo dragocjeno.

Konsultovao sam se sa braćom. Zaključili smo da bi linotip trebalo kupiti da bismo mogli biti konkurentni. Skupili smo novac i ja sam otišao da obavim kupovinu.

Kada sam u razgovoru Šolcu rekao da sam dobio obavještenje od Vlade Lasića da bi mogao obaviti poslove demontaže i montaže, ^{on} ~~ali~~ mi je, onako poslovno, sugerisao da bi bilo bolje da angažujem profesionalnog monteru fabrike koji će prilikom montaže biti u mogućnosti da konstatuje da li je koji dio istrošen da bi ga trebalo zamijeniti. Šolc je bio veoma poslovan čovjek. Računao je da ću se pojaviti kao kupac i drugih mašina njegove firme. Osim toga, ispravnost linotipa bila je reklama i za samu firmu.

Kasnije sam konstatovao da sam sasvim ispravno postupio. Prilikom montaže trebalo je izmijeniti neke detalje. Kada je monter konstatovao da nešto treba

telefonski je pozivao Šolca u Zagreb i već narednog dana potrebiti dio bio je tu. Ako pojedinih dijelova nije bilo u Jugoslaviji ili predstavništvu, telefonski je pozivao fabriku i već kroz tri dana i taj je dio bio tu. Poslovnost je zaista bila na visini.

Na montaži linotipa radio je monter Baumgarten iz Beča. Montažu je zaista veoma stručno i odgovorno obavio.

Montažom linotipa mi smo obezbjedili štampanje "Vrbaskih novina" kroz cijeli period do početka drugog svjetskog rata. Montaža je obavljena za svega 7 dana.

Sada smo bili tehnički opremljeniji od štamparije Jovića. Zvonimir Jović je imao mašine starijeg tipa koje je linotip tehnički pregazio; one nisu bile u mogućnosti da konkurišu linotipu u pogledu brzine, efikasnosti itd.

Obratili smo se Vladi Lasiću s prijedlogom da predje kod nas na rad i da nastavi rad na linotipu na kojemu je nekada radio. Lasić je bio lično voljan da predje, ali je trebalo dobiti saglasnost Saveza grafičkih radnika u Zagrebu. Kada smo traženu saglasnost dobili, Lasić je prešao na rad u Banju Luku.

Istovremeno smo kupili i 4 vrste matrica ("Borgis" i "Garmond" sa slovima latinice i ćirilice) od iste firme. Veći broj matrica bio nam je za rad neophodan.

Linotip je bio tipa "Ideal". Imao je dva magazina na samoj mašini, koji su se mogli mijenjati samo pokretom poluge, kao i dva posebna magazina, koji su se također mogli mijenjati. Tako su sve četiri matrice bile pri ruci i mogle su se prema potrebi koristiti.

Ne računajući Sarajevo, bio je to prvi linotip u Bosni i Hercegovini. Drugi gradovi, odnosno štamparije u tim mjestima, nisu upotrebljavale linotip.

Godine 1935. kupili smo automatsku zaklopnu mašinu tipa "Super Heidelberg" preko firme "Kromos" u Zagrebu, koja se bavila prodajom grafičkih mašina. Do ove kupovine je došlo nakon moje posjete Međunarodnom sajmu grafike u Lajpsigu u martu 1935. godine. Tu sam se na sajmu upoznao sa direktorom Kromosa. Pošto su oni bili zastupnici firme

Hajdelbergovih mašina, direktor mi je predložio da kupimo zaklopnu mašinu. Došao je specijalno u Banju Luku da nam je proda jer je i njemu i firmi bilo mnogo stalo da se reklamiraju na jugoslovenskom tržištu.

Zaklopnu mašinu kupili smo za 60.000 dinara. Inače je na kredit prodavana po 85.000 din. Poslije Sarajeva ovo je bila druga zaklopna mašina u Bosni i Hercegovini. Imali smo u planu da kupimo i jednu veliku brzotisnu mašinu, ali je u međuvremenu došlo do izbijanja drugog svjetskog rata. Htjeli smo da idemo u korak sa vremenom, odnosno sa razvojem štamparske tehnike.

Obim poslova se proširio i Vlado Lasić nije bio u mogućnosti da sam obavlja slagarske i druge grafičke stručne poslove, angažovali smo jednog mašinskog slagara iz Zagreba. Znam da se prezivao Babić, ali mu se imena ne sjećam. Kao grafički radnici bili su dobro plaćeni. Lasić je imao 850, a Babić 800 dinara sedmično. Bile su to dobre plate jer je učitelj imao početnu platu 900 dinara mjesečno. Kuruzović je imao 700, a ostali 600-650 dinara sedmično.

Štamparija "GRAFIKA" u Banjoj Luci bila je štamparija Saveza grafičkih radnika. Bila je smještena u prizemlju zgrade Steve Čelika, u prostorijama gdje se sada nalazi bife "Aleksinae". U Banjoj Luci nalazilo se Povjereništvo Saveza grafičkih radnika, a povjerenik je bio grafički radnik STEVO NEŠIĆ. Između poslodavaca u Banjoj Luci i Saveza grafičkih radnika u Zagrebu primjenjivao se tarifni sporazum o radu, koji je bio štampan u jednoj posebnoj knjizi. Ovaj tarifni sporazum nisu potpisali^{SV} grafički poslodavci u Bosni i Hercegovini i Srbiji, kao i u nekim manjim mjestima u Hrvatskoj, ali su ga prećutno prihvatili. Tako smo se i mi pridržavali odredbi ovog sporazuma. Barem kod naše štamparije, problema nije bilo.

Kad je bio povećani obim posla, preko povjerenika Saveza grafičkih radnika tražili smo angažovanje radnika koji kod nas nisu bili u stalnom radnom odnosu. To se nazivalo "ispomoćna kondicija".

Međutim, ipak je došlo do konflikta sa Savezom grafičkih radnika. Taj bi sukob želio da objasnim.

Poslije odlaska bana Svetislava Milosavljevića u aprilu 1934. godine, početkom maja nastupio je na dužnost ban Dragošlav Djordjević. Međutim, banovanje Djordjevića bilo je veoma kratko jer je otišao sredinom januara 1935. godine. Naš sukob sa Savezom grafičkih radnika nastao je baš u vrijeme dok je Djordjević bio ban, a dobrim dijelom i njegovom krivicom. Naime, Dragošlav Djordjević prije dolaska u Banju Luku za bana službovao je u Subotici. U Subotici je bio na službovanju dr Andrijević, brat Marka Andrijevića, grafičkog radnika u Banjoj Luci. Taj Marko Andrijević radio je povremeno kod Jovića, a povremeno kod nas. To je bio povremeni, a ne stalni rad.

Doktor Andrijević je iskoristio situaciju da preko svog poznanika i prijatelja bana Dragošlava Djordjevića interveniše da se grafičar Marko Andrijević primi u stalni radni odnos. Tražio je da kod nas bude namješten.

Intervenisaao je ban, odnosno Banska uprava. Mi se, htjeli to ili ne, nismo smjeli oglasiti o ovaj zahtjev jer je Banovinska uprava Vrbaske banovine (BUVB) bila naša najbolja mušterija, u čijoj su se režiji štampala i sva banovinska glasila uključujući i list "Vrbaske novine". Marko Andrijević je tada kod nas radio kao "ispomoćna kondicija". Takvo je angažovanje bilo na određeni rok. Izvjestan broj dana nakon isteka tog roka slijedilo je primanje u stalni radni odnos.

Poslovođa BOŠKO KURUZOVIĆ smatrao je angažovanje Marka Andrijevića kao namjeru da se on potisne, a da na njegovo mjesto dođe Andrijević. Mi na to ni u snu nismo pomišljali, ali je iz nama nepoznatih razloga Kuruzović stekao nekakvo uvjerenje da Andrijević reflektira na njegovo mjesto. Pretpostavljam da je Kuruzović saznao za intervenciju bana Dragošlava Djordjevića da se namjesti Andrijević. Ko zna, možda je Andrijević imao i neke veće lične aspiracije?

Bilo kako bilo, Boško Kuruzović intervenisaao je preko Povjereništva u Banjoj Luci na Savez grafičkih radni-

ka u Zagrebu. Tako je došlo do raskida ugovora i do tada kod nas zaposleni grafički radnici, članovi Saveza, napustili su posao: Kuruzović Boško, Lasić, Babić, Vukić Vukica, Pautka i još neki.

U međuvremenu dolazio je u Banju Luku sekretar Saveza grafičkih radnika BLAŽUK u cilju nalaženja rješenja spora. Oni se nisu složili da mi angažujemo Andrijevića, a mi nismo smjeli da ga ne angažujemo jer bismo u tom slučaju izgubili sve poslove kod Banske uprave. Intervencija bana Djordjevića mogla nas je ekonomski pogoditi. Banska uprava nam je jasno stavila do znanja da "treba!" da zaposlimo M. Andrijevića. Bilo je to, koliko se sjećam, 1935. godine.

Savez grafičkih radnika iz Zagreba osnovao je u Banjoj Luci svoju štampariju "GRAFIKA". Tamo su bili zaposleni svi članovi Saveza grafičkih radnika. Poslovođa im je bio STEVO NEŠIĆ. Svu potrebnu opremu za štampariju poslao je iz Zagreba Savez grafičkih radnika.

Nikada nismo željeli da ni po jednom pitanju dođemo u sukob sa Savezom grafičkih radnika, ali je bilo u osnovi svega pitanje našeg ekonomskog opstanka jer je trebalo obezbijediti rentabilitet proizvodnje, a to se nije moglo osigurati bez većih narudžbi, onakvih kakve smo dobijali od Banovinske uprave.

15. juni 1976. godine

Banja Luka

(Mihajlo Jakšić)

